

Stilistisch is hij de meerdere van velen die vóór hem over Italië geschreven hebben, en hij gebruikt zijn diepgaande kennis van de Latijnse poëzie om het wetenschappelijke proza af te wisselen met welgekozen citaten, meer nog dan zijn voorgangers dat gedaan hadden. Bij Barlaeus dienen de citaten niet alleen om zijn betoog te ondersteunen, maar vaak om het te verfraaien. Zijn voorkeur voor laat-Latijnse poëzie blijkt uit het veelvuldig gebruik van de dichter Rutilius Numatianus, auteur van de beschrijving van een reis van Rome naar Gallië. Lexicale, stilistische en inhoudelijke kenmerken van het werk van deze Rutilius Numatianus blijken ook in de gedichten van Barlaeus zelf aan te wijzen. En daarmee heeft de bestudering van dit werk over Italië een nieuwe impuls gegeven tot het bronnenonderzoek van Barlaeus' poëzie.

*Is de ordo geometricus de wrange bolster van Spinoza's wijsbegeerte?
Overwegingen van een tekstbezorger
P. Steenbakkens*

Spinoza's *Ethica ordine geometrico demonstrata* (1677) is, wat de betoogtrant betreft, een monumentale kopie van de *Elementa geometrica* van Euclides: uit een beperkt aantal beginselen (definities, postulaten en axioma's) worden deductief stellingen afgeleid, en dit wordt met ijzeren consequentie volgehouden totdat het totale wijsgerige stelsel - van de metafysische grondslagen tot en met een uitgewerkte theorie van knechtschap en bevrijding der mensen - is ontwikkeld. Spinoza is niet de eerste filosoof geweest die heeft geprobeerd deze mathematische bewijsvorm voor de wijsbegeerte aan te wenden. Ofschoon er meer voorlopers zijn aan te wijzen, is Spinoza's directe voorbeeld voor de toepassing van de *ordo geometricus* onmiskenbaar Descartes geweest, en dan in het bijzonder diens *Rationes Dei existentiam & animae a corpore distinctionem probantes, more geometrico dispositae* (1641; een bijlage bij zijn antwoorden op de tweede reeks bezwaren tegen de *Meditationes*). Descartes achtte de *ordo geometricus* echter niet geschikt als betoogtrant. Spinoza (die in zijn wiskunde-opvatting wellicht door Hobbes' *Examinatio et emendatio mathematicae hodiernae* van 1660 was beïnvloed) deed wat de meester zelf met opzet had nagelaten: hij gaf in zijn *Renati des Cartes Principiorum philosophiae pars I & II, more geometrico demonstrata* (1663) een 'meetkundige' herformulering van diens *Principia*.

De *ordo geometricus* is, vanaf zijn eerste toepassing door Spinoza, zowel bejubeld als verafschuwed. Heinrich Heine bijvoorbeeld karakteriseerde later 'die der Mathematik abgeborgte Beweisführung' als 'ein grosses Gebrechen'. Deze wrange buitenkant is echter 'wie die herbe Schale der Mandel; der Kern ist um so erfreulicher' (*Zur Geschichte der Religion und Philosophie in Deutschland* 1834). Maar Spinoza's vriend Lodewijk Meyer, die de wijsgeer tot publikatie van diens *Renati des Cartes Principia* had bewogen en er het voorwoord voor schreef, verwachtte dat deze bewijstrant een eind zou maken aan alle polemiek en onzekerheid in de filosofie.

Dezelfde Meyer heeft belangrijk redactioneel werk verricht bij de uitgave van het nagelaten werk van Spinoza - waaronder de *Ethica ordine geometrico demonstrata* - in *B.d.S. Opera posthuma*, die in het jaar van 's wijsgeers dood, 1677, het licht zagen. De gelijktijdig verschenen Nederlandse vertaling, de *Zedekunst* in *De nagelate schriften van B.d.S.*, wijkt in de uiterlijkheden van de *ordo geometricus* (nummering, opmaak, vormgeving van standaardformules) tamelijk systematisch af van het Latijnse origineel. Een vergelijking van de twee versies brengt mij tot de veronderstelling dat Spinoza's autografe tekst op een aantal detailpunten onduidelijk of inconsequent moet zijn geweest, en dat Meyer ernaar heeft gestreefd de *Ethica* in de *Opera posthuma* consequenter volgens de door hem bewonderde *ordo geometricus* vorm te geven. Bewijzen hiervoor zijn voorsnog echter niet te leveren.

Er bestaat geen programmatische uitspraak van Spinoza zelf over zijn toepassing van de meetkundige bewijstrant, maar uit de enorme inspanning die hij zich heeft getroost om zijn wijsbegeerte geheel naar euclidisch model te ontwikkelen, valt af te leiden dat hij daar grote waarde aan hechtte. Het moet voor hem veel meer geweest zijn dan een gril, en ook veel meer dan een aankleding die het werk toevallig zo heeft gekregen, maar die ook anders had kunnen zijn. Voor een zeventiende-eeuws auteur - en *a fortiori* voor een die in het Latijn schrijft - is de keuze van de literaire vorm niet vrijblijvend of willekeurig, geworteld als hij is in een hechte retorische traditie.

Ofschoon de *ordo geometricus* ook na Spinoza nog is beoefend, wordt de navolging van Euclides (of andere wiskundige voorbeelden) in de filosofie nog altijd direct met hem in verband gebracht. Tegen de vernietigende kritiek op de aanwending van de wiskundige methode in de filosofie, zoals die door Kant is geformuleerd in zijn *Kritik der reinen Vernunft*, heb ik Spinoza hier niet in bescherming willen nemen: wat ik heb willen doen is laten zien hoe innig zijn filosofie verbonden is met de door hem gekozen uitdrukkingswijze.

Nieuwe Publicaties.

- K.A.E. Enenkel, *Francesco Petrarca, De vita solitaria Buch I. Kritische Textausgabe und ideengeschichtlicher Kommentar*, Leiden etc. 1990.
 E.O.G. Haitzma Mulier, G.A.C. van der Lem, *Repertorium van geschiedschrijvers in Nederland 1500-1800*, 's-Gravenhage 1990.
 H.J.M. Nellen en C.M. Ridderikhoff, *Briefwisseling van Hugo Grotius*, Deel XIII (1642), 's-Gravenhage 1990 (R.G.P., Grote Serie no. 213).
 F.P.T. Slits, *Het Latijnse stededicht. Oorsprong en ontwikkeling tot in de zeventiende eeuw. Een wetenschappelijke proeve op het gebied van de letteren*, Amsterdam 1990.